

Tarihsel Perspektifte İL ÖZEL İDARELERİ

Saffet Arıkan BEDÜK
Türk İdareciler Derneği
Genel Başkanı

İl özel idareleri 150 yılı aşkın bir süredir Türk kamu yönetimi sistemi içinde yer alan ve ülkemiz insanına çok çeşitli alanlarda hizmet götüren kurumlar olmuştur.

İl özel idaresi, Türk kamu yönetimi içinde 150 yılı aşan bir geçmişe sahiptir. Tanzimat'a kadar il özel idaresinin görevleri çeşitli yollarla, çoğu zaman da vakıflar aracılığı ile yürütülüyordu.

1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi yayınlanmış, bu genel Nizamname esas alınarak Tuna Vilayetinde uygulanmak üzere bazı değişikliklerle aynı yıl Tuna Vilayet Nizamnamesi yürürlüğe konulmuş, di-

ğer vilayetlerde de bölgenin özelliklerine göre küçük değişikliklerle uygulanmaya başlanmıştır. İl genel meclisi (Meclisi Umumi) ilk defa bu Nizamname ile kamu yönetimize girmiştir.

1864 yılından itibaren vilayet genel meclisleri vilayet bütçesinden okul, hastane vs. gibi işler için ayrılacak giderleri tartışmışlardır. 1871 tarihli Nizamname'de genel meclislerin görevleri; yol ve köprü-

lerin yapılması, ticaret ve sanayinin gelişmesi, eğitimin yaygınlaştırılması, vergi konulması ve toplanması, vilayet bütçesinin ve liva meclislerinden gelen bütçelerin onayı, tahlil ve hayvan ırklarının ıslahı, hastane ve ıslahhane gibi binaların yapılması ve yenilenmesi, kamu yararına taşınmaz mal alımı, satımı ve değiştirilmesi gibi konular olarak sayılmıştır. Bu dönemlerde il özel idarelerinin tüzel kişiliğe ve özerk bir konumu söz konusu olmadığı ifade edilebilir.

1876 tarihli Kanuni Esasi (Anayasa)'nın 108. maddesinde, "Vilayetin usulü idaresi tevsi mezuniyet ve tefriki vezaif kaidesi üzerine müesses olup derecatı nizamı mahsus ile tayin kılınacaktır." (Vilayetin idare usulü yetki genişliği ve görev ayırımı ilkesi üzerine kurulu olup ayrıntısı özel bir nizamnamede belirtilecektir.) denilmiş, 109. maddesinde vilayet, liva ve kaza merkezlerinde meclislerin bulunacağı, senede bir defa vilayette toplanan genel meclisinin seçim usulünün kanunla düzenleneceği, 110. maddesinde de, vilayet meclislerinin görevlerinin yapılacak bir kanunla düzenleneceği belirtilmiştir.

1913 yılında çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu Muvakkatı (İllerin Genel Yönetimi Geçici Kanunu) il özel idarelerini modern anlamda, tüzel kişiliğe sahip bir yerel yönetim yapısına kavuşturmuştur. Bu Kanun birçok yetkiyi yerel meclislere devretmiştir. Vali il genel meclisinin başkanı olarak meclis gündemini belirlemeye, meclis toplantılarını belirli bir süre ertelemeye yetkili kılınmış, bu açıdan bakıldığında merkezci bir anlayış benimsemiştir. Kanun imparatorluk şartları göz önüne getirildiğinde devrim olarak addedilebilecek hükümler içermektedir.

Kanun 1876 tarihli Kanuni Esasi'nin 108. maddesine ifade edilen "tevsi

1913 yılında çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu Muvakkatı (İllerin Genel Yönetimi Geçici Kanunu) il özel idarelerini modern anlamda, tüzel kişiliğe sahip bir yerel yönetim yapısına kavuşturmuştur.

mezuniyet ve tefriki vezaif" (yetki genişliği ve görev ayırımı) ilkelerine uygun olarak hazırlanmıştı. Bu Kanun'un ilin genel yönetimini düzenleyen kısmı (1-74. maddeler) 1929 yılında yürürlükten kaldırılmış, İdare-i Hususiye-i Vilayat (il özel idaresi) başlıklı İkinci Kısmında, 1926, 1946, 1950,1956,1963 yıllarında bazı küçük değişiklikler yapılmış, 1986 yılında 3360 sayılı Kanun'la adı İl Özel İdaresi Kanunu olarak değiştirilmiş ve bazı maddeler eklenmiş, üzerinden dört anayasa geçmesine rağmen 2005 yılına kadar uygulanmaya devam etmiştir. Bu Kanun'da da önceki Tüzük'te olduğu gibi il özel idaresine; yol, köprü, içme suyu yapımı, bataklıkların kurutulması, hayvan ıslahı, eğitim, sağlık, ticari hayatın düzenlenmesi köylere telefon bağlanması gibi çok sayıda görev verilmiştir.

2005 yılında çıkarılan 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun tanımlar başlıklı 3. maddesinde: "İl özel idaresi: İl halkının mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve **karar organı seçmenler tarafından seçilerek** oluş-

turulan, **idarî ve malî özerkliğe** sahip kamu tüzel kişisi" olarak tanımlanmıştır.

5302 sayılı yeni il özel idaresi kanununun getirdiği yenilikler şöyle sıralanabilir:

- İl Özel İdarelerinin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetkilerini ve sorumluluklarını düzenlemek amacıyla taşımaktadır.
- Bu kanun ile getirilen en önemli düzenlemelerden biri; görev ve sorumluluklarının düzenlenmesi, il özel idaresi mahalli müşterek nitelikteki;
 - a) Sağlık, gençlik ve spor, tarım, sanayi ve ticaret; ilin çevre düzeni planı bayındırlık ve iskân toprağın korunması, erozyonun önlenmesi vb. ilişkin hizmetler il sınırları içinde;
 - b) İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma vb. belediye sınırları dışında yapmakla görevli kılınmıştır.
- İl özel idarelerinin personel istihdamının norm kadro ilke ve standartları çerçevesinde olması ilkesi benimsenmiştir.
- İl özel idaresine sağlık, eğitim, spor, çevre, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, özürülülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulanma imkânı verilmektedir.

Sonuç olarak, il özel idareleri 150 yılı aşkın bir süredir Türk kamu yönetimi sistemi içinde yer alan ve ülkemiz insanına çok çeşitli alanlarda hizmet götüren kurumlar olmuştur.